

תולדות עם ישראל

לבתי ספר עצמאיים

הוראות

א. משך הבחינה: שתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	-	שאלות תלויות קטע	-	(26x1)	-	26 נקודות
פרק שני	-	שאלות נושאים - סוגיות נבחרות בתולדות עם ישראל	-	(18x3)	-	54 נקודות
פרק שלישי	-	שאלות קצרות על מושגים מתוכנית הלימודים כולה	-	(5x4)	-	20 נקודות
סך הכול						100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (26 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1-2. בשאלה שבחרתם ענו על כל הסעיפים.

1. ההתמודדות של יהודי גרמניה עם גזרות הנאצים בשנות השלושים

לפניכם קטע העוסק בגזרת השחיטה שגזרו הנאצים על היהודים בגרמניה בשנות השלושים, מתוך דבריו של הרב ויינברג בספרו "שרידי אש".

קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

"המלכות הרשעה של הנאצים גזרה איסור על השחיטה בלא הימום הבהמה [שימוש במכת חשמל כדי שהבהמה תאבד הכרה] קודם שחיתתה. לאחר מכן שללו הרשעים בתחבולות חוקיות אכזריות את האפשרות להביא בשר מן החוץ... נשקפה סכנה חמורה שמרבית היהודים לא יעמדו בניסיון, חס וחלילה, וייכשלו באכילת נבלות וטרפות.

בינתיים נשמע הקול כי שלטון הקהילה העברית [היהודית] הגדולה בברלין חושב מחשבות להנהיג במוסדות של הקהילה - בית החולים, בתי מושב זקנים ועוד - אכילת בשר נבלה וטרפה הנקנה במקולים [איטליזם] של נוכרים. שלטון הקהילה - שאף על פי שהורכב ברובו הגדול מאנשים ליברליים [רפורמים], נזהר תמיד בנוגע למוסדות הקהילה הרשמיים בענייני כשרות על פי חוקי ה'שולחן ערוך' והיה סר למשמעתם ולהשגחתם של הרבנים החרדים - טען שבשעת גזרה קשה זו הם אנוסים בעל כורחם להתיר אכילת נבלות וטרפות... שמועה זו פגעה בנפשנו.

בצר לנו גמרנו להימלך [החלטנו להתייעץ] עם גדולי ליטא ופולין אם יש להתיר בשעת סכנה זו את ההימום כפי דרישת הממשלה הרשעה. נסעתי לוויילנה, לוורשה וללובלין לשם התייעצות בשאלה חמורה זו הנוגעת לנפש היהדות בגרמניה. הגאונים הטילו עליי לחבר חיבור בבירור השאלה מהצד ההלכתי... אומנם הראיתי בה פנים [שיקולים] להתיר, אבל ידעתי מראש כי גאוני ליטא ופולין וגדולי ישראל, מנהיגי היהדות החרדית, לא יסכימו לעולם להתיר שיש בו משום שינוי אופן השחיטה הנהוג בישראל מדורי דורות, ואף אני בעצמי ליבי נקפני [הציק לי] מאוד לגשת לעניין חמור זה של כשרות השחיטה, שהוא יסוד היסודות בחיי ישראל... כמה פעמים אמרתי לרב של 'עדת ישראל' בברלין, שעמד בראש הלשכה לענייני השחיטה בגרמניה, שאין לנו לחפש היתרים לשינוי אופן השחיטה... הצורך המזוהם, ראש השלטון הנאצי, ואולי אלפי אלפים שכמותו יאבדו מן העולם, ודתנו הקדושה תעמוד לעד. על היהודים בגרמניה לעמוד בניסיון למען דתנו הקדושה ולמען אחינו שבכל הארצות. ואם חס וחלילה נזרה להקל בשחיטה זו, עתידים אנו לסכן את השחיטה היהודית בכל העולם. עלינו להראות לכל העולם שמוכנים אנו למסור את נפשנו על קודשי ישראל, ויראו שונאנו שבאיסור השחיטה לא יעבירו את ישראל על דתו... החיבור [שכתבתי] על הימום הבהמות נשלח לכל גדולי ישראל לשם קבלת חוות דעתם. רובם ככולם אסרו את ההימום, ואף המעטים שנטו להקל בשעת מצוקה ומשום ספק פיקוח נפש, חזרו אחר כך מדעתם הראשונה והצטרפו אל האוסרים, וגמרו שלא להתיר בשום אופן [את ההימום לפני השחיטה]. קיום דת ישראל וקיום היהדות והצלת כבודה דורשים מאיתנו להביא את הקורבן הקדוש של איסור בשר, ובזכות זה נזכה לגאולה שלמה ולפדות נפשנו".

(מעובד על פי הרב י"י ויינברג, **שרידי אש**, חלק ב, סימן ד, כז-כט, ירושלים, תשע"ב)

א. על פי הקטע, מה הייתה גזרת השחיטה שגזרו הנאצים בשנות השלושים?

על פי מה שלמדתם, כתבו שתי גזרות נוספות שגזרו הנאצים על היהודים בשנות השלושים.

(10 נקודות)

ב. על פי הקטע ועל פי מה שלמדתם על המאפיינים הדתיים של רוב יהודי גרמניה, הסבירו מדוע חששו הרבנים כי רבים

מיהודי גרמניה יאכלו טרפות ונבלות בעקבות גזרת השחיטה. (6 נקודות)

ג. על פי הקטע, כתבו כיצד התמודדו רבני גרמניה עם איסור השחיטה. בתשובתכם התייחסו גם לפסיקתם הסופית.

על פי מה שלמדתם, הציגו שתי דרכי התמודדות אחרות של יהודי גרמניה עם רדיפות הנאצים בשנות השלושים.

(10 נקודות)

2.

מלחמת יום הכיפורים

לפניכם קטע העוסק במחדל מלחמת יום הכיפורים. קראו אותו, וענו על השאלות שאחריו.

מלחמת יום הכיפורים הייתה הפתעה מוחלטת למדינת ישראל. המדינה לא הייתה ערוכה כלל למתקפה מצד מצרים וסוריה, ושילמה מחיר דמים כבד מאוד.

חוקרים מצביעים על סיבות שונות להפתעה ולתפקוד הלקוי של צה"ל בראשית המלחמה. יש הטוענים כי המחדל נבע מהחלטות לקויות של שר הביטחון ושל הרמטכ"ל ערב המלחמה, ובהן הימנעות מגיוס כוחות מילואים. לטענתם, לו היו מגייסים כוחות מילואים מייד עם הגעתה של התרעה על מלחמה כשלושים שעות לפני שפרצה, ייתכן שהמלחמה הייתה נמנעת או שהישגי האויב היו פחותים.

חוקרים אחרים תולים את הסיבה למחדל בסירובה של הממשלה לדרישת הרמטכ"ל להקדים ולתקוף מן האוויר בבוקר המלחמה. נטען כי מכה מקדימה הייתה עשויה לשבש את תוכנית המלחמה של המצרים והסורים, והייתה מאפשרת לצה"ל ליזום את המתקפה.

מכל מקום נראה כי בקרב כלל החוקרים יש תמימות דעים בנוגע להשפעה ההרסנית של הקונספציה על מחדל מלחמת יום הכיפורים. קונספציה משמעה תפיסת עולם בנושא מסוים אשר מנחה את האדם ומשפיעה על הפירוש שלו את המציאות. יש לציין כי קונספציה כשלעצמה אינה דבר פסול; היא נהפכת לבעיה כאשר אישים או ארגונים נצמדים אליה בעקשנות ומסרבים לבחון אותה לנוכח עובדות חדשות. אסור שקונספציה תיהפך לעמדה מקובעת; היא חייבת להיבדק ולהתעדכן מחדש לנוכח נתונים עדכניים.

בנוגע למלחמת יום הכיפורים, הדרגים הבכירים בממשלה ובצבא היו שבויים בקונספציה ולפיה המצרים והסורים לא יעזו לפתוח במלחמה נגד ישראל, הן על רקע תבוסתם במלחמת ששת הימים הן על רקע עליונותה האווירית של ישראל. לאחר שהתגבשה תפיסת עולם זו, לא ייחסו חשיבות למעשי האויב. נראה היה שקברניטי המדינה לקו בעיוורון מוחלט - ויש שיאמרו שהייתה זו גזרת שמיים - שהרי העובדות היו ידועות וברורות: מתחילת 1973 החל לזרום מידע מודיעיני בדבר הכנות המצרים למלחמה. מקורות שונים ב"מוסד", כמו גם חסיין מלך ירדן, התריעו על כוונת מצרים לפתוח במלחמה. חיילים ומפקדים זוטרים התריעו אף הם על כוונת המצרים. למרות זאת, כל נתון חדש שהתגלה הותאם לקונספציה. הכוחות העצומים שנפרסו לאורך הגבול, ההכנות הצבאיות של סוריה ומצרים לקראת מתקפה גדולה - כל אלה קיבלו פרשנות שלפיה מדובר בתרגיל או באימונים צבאיים סך הכול.

(מתוך העיתונות)

א. על פי הקטע, ציינו מהי המשמעות של המושג קונספציה, והסבירו באילו מקרים קונספציה נהפכת לבעיה.

הסבירו כיצד גרמה הקונספציה למחדל מלחמת יום הכיפורים. (8 נקודות)

ב. על פי הקטע, הציגו שתי סיבות נוספות למחדל מלחמת יום הכיפורים. (9 נקודות)

ג. על פי מה שלמדתם, כתבו שלוש תוצאות או השפעות של מלחמת יום הכיפורים בתחומים שונים. (9 נקודות)

פרק שני (54 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 3–6 (לכל שאלה – 18 נקודות).

3. יהודי ארצות האסלאם

- א.** חוקי עומר הגדירו את מעמדם החוקי של היהודים בארצות האסלאם.
ציינו שניים מחוקי עומר, והסבירו מה הייתה המטרה של חוקי עומר. (7 נקודות)
- ב.** תארו תמורה אחת שחלה במעמדם המדיני של היהודים באחת מארצות האסלאם במהלך המאה ה־19 ובמחצית הראשונה של המאה ה־20. (4 נקודות)
- ג.** בחרו בשניים מן הרבנים האלה: רבי יוסף חיים, רבי יעקב אבוחצירא, רבי רפאל ברוך טולדנו.
ציינו היכן פעל כל אחד מהם, והציגו שתי פעולות שעשה כל אחד מהם (סך הכול – ארבע פעולות). (7 נקודות)

4. התפתחות עולם התורה

- א.** הגאון מווילנה (הגר"א) נודע בגדלותו המיוחדת.
תארו שלוש מפעולותיו של הגר"א לביסוס התורה, ההלכה והמוסר בדורו ולדורות הבאים. (8 נקודות)
- ב.** תארו שתיים מפעולותיו של רבי חיים מוולוז'ין להפצת התורה בדורו ולדורות הבאים. (5 נקודות)
- ג.** כתבו על פעולה מרכזית לביסוס עולם התורה והשיבות שעשה כל אחד מן הרבנים האלה: הרב משה פיינשטיין, הרב אהרן קוטלר (סך הכול – שתי פעולות). (5 נקודות)

5. הציאה מחוץ לחומות

- א.** כתבו שלושה גורמים לבניית שכונות חדשות מחוץ לחומות ירושלים. (6 נקודות)
- ב.** כתבו על שכונה אחת שהוקמה בירושלים ביוזמת משה מונטיפיורי.
הציגו שתי פעולות נוספות שעשה מונטיפיורי למען יהודי העיר, וציינו פעולה אחת שלו למען יהודי העולם (סך הכול – שלוש פעולות).
(6 נקודות)
- ג.** בני היישוב הישן יצאו להקים מושבות בארץ-ישראל.
כתבו על שני מכשולים שעמדו בדרכם.
ציינו שמות של שתי מושבות שהוקמו בתקופה זו.
(6 נקודות)

6. מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט והשלכותיהם

- א.** הציגו שני גורמים למאורעות תרצ"ו–תרצ"ט – גורם אחד שקשור להתפתחויות ביישוב, וגורם אחר שקשור לזירה הבין-לאומית.
כתבו שתי דרכים שבהן פעלו הערבים במהלך מאורעות אלה.
(7 נקודות)
- ב.** הציגו שתי דוגמאות הממחישות את שיתוף הפעולה הצבאי שנוצר בין האנגלים ליהודים על רקע מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט.
(4 נקודות)
- ג.** כתבו מה הייתה "ועדת פיל".
הסבירו מדוע נחשבו מסקנותיה ניסיון לפייס את הצד הערבי.
כתבו מדוע, למרות זאת, היו גורמים ביישוב שתמכו בקבלת הצעת החלוקה.
(7 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

ענו על ארבע מן השאלות 7–11 (לכל שאלה – 5 נקודות).

7. הציגו שלוש מפעולותיו של הבעש"ט, וציינו את שמותיהם של שניים מממשיכי דרכו בעולם החסידות.
8. ציינו מאיזו מדינה הגיעו רוב העולים לארץ-ישראל בעלייה השנייה, והציגו מניע רעיוני אחד לעלייתם ארצה.
9. הסבירו שני קשיים של היישוב היהודי בארץ-ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה. הציגו דוגמה אחת לסיוע שהעניקו גורמים ביישוב היהודי לבריטים במהלך המלחמה.
10. כתבו כיצד סייעה הרבנית קפלן לרב שרגא פייבל מנדלוביץ בביסוס חיי הקהילה החרדית בארצות הברית. ציינו יוזמה נוספת לחיזוק הקהילה החרדית בארצות הברית.
11. כתבו מה אפיין את האזורים שבהם הוקמו יישובים במסגרת מבצע "חומה ומגדל". הסבירו מדוע נקרא מבצע זה "חומה ומגדל". ציינו שלושה יישובים שהוקמו במסגרת מבצע זה.

בהצלחה!